

Az elsőosztályosok bevezetése az ismeretszerzés munkájába

Az elmúlt egy-két évben igyekeztem az 1. o.-ban a Tanterv által megjelölt átmeneti és előkészítő időszak munkáját úgy megszervezni, hogy a várható és a gyakorlat alapján már ismert problémákat megelőzzem, illetőleg minimálisra csökkentsem.

Mint 1. osztályos nevelőnek mindenkor az volt a problémám, hogyan vezesse be tanítványaimat az óvoda megszokott életrendjéből az iskolai oktatási folyamatba úgy, hogy az minél kevesebb zökkenőt jelentsen a gyermek életében, s ugyanakkor minél hamarabb megkezdhessem a zavartalan és eredményes munkát. Világosan látom az elmúlt évek tapasztalata alapján, hogy nem egyforma eséllyel indulnak e nagy feladat vállalására. Arra már a tavaszi szülői értekezleten felhívom a szülőket figyelmé, hogyan készítsék elő gyermekeiket az iskolai életre. Az iskolai báb- szakkör vezetője felhasználja az ilyen alkalmakat, hogy a gyermekekkel — bábéledés keretében — megismertesse az új környezetet.

Az iskolába kerülés első nagy állomása mégis a tanévnyitó ünnepély. Igyekszünk ezt is maradandó élménnyé tenni az iskolába lépő gyermek számára.

Az első napokban látszólag nincs munkája a gyermeknek, mégis közös erővel ilyenkor alakítjuk ki azt a munkarendet, amelynek alapján egy-egy óra anyagát vagy egy témakört feldolgozunk.

A problémák az olvasás—írás tanítása kapcsán jelentkeznek a legszembetűnőbben, hiszen pl. a testnevelés játékos mozgásait valamennyi gyermek szívesen végzi, szeret énekelni még akkor is, ha talán hangja vagy hallása nincs is. Minden gyermek néhány dallal a tarsolyában érkezik az 1. o.-ba. A gyakorlati foglalkozások anyaga sem ismeretlen. A környező világban benne él, annak tudatos szemléléséhez segítik a környezetismeret órái. A számtani alapfogalmak elsajátítását célozzák a óvodai didaktikus játékok. A környezet szemlélése is önkéntelen számlálásra készíti a gyermeket.

Az olvasás—írás terén rendelkezik a gyermek a legkevesebb ismerettel. Ugyanakkor ennek birtokában tudja csak a további ismeretszerzési igényét kielégíteni. Igyekeztem úgy végezni a munkámat, hogy a gyermek is érezze: a következő nap feladatának teljesítéséhez mulhatatlanul szükséges az előző nap munkájának elvégzése. Ez a munka a tanévnyitó ünnepélyen kezdődött.

Az első hét munkájából azokat az órákat emelem ki, melyek a folyamatos előrehaladást mutatják meg. Vázolom röviden, miért és hogyan végeztem az első osztály ezen időszakának feladatát.

A tanévnyitó ünnepélyen egy báb jelenet szereplői bemutatták: mi szükséges ahhoz, hogy valaki iskolába járhasson.

1. nap. Ugyanazoknak a báboknak a megjelentetésével idéztetem fel az előző napi mesét. A malacbáb látása alapján emlékezetükbe idéződött a jelenetben alkalmazott elnevezés: „Tőfi-Rőfi.” Arra is emlékeztek, hogy Tőfi-Rőfit tegnap az udvaron látták. A komoly feladat most következett. Ki tudná elmesélni, mit tudott meg Tőfi-Rőfitől? (*A cselekmény számonkérése.*) A jelentkezőknek a kezébe adtam a bábót, és az állótábla mögül bábózva meséltek. Ez nagy élményt jelentett számukra, és felbátorította őket a mese folytatására való *önkéntes jelentkezésre*. Az első nap eredménye a *gátlás nélküli megnyilatkozás* volt, amely az *emlékezőképesség* felmé-

rését is szolgálta. Jutalomképpen bemutatkozott a két báb: Peti és Panni. A gyerekek is bemutatkoztak: hangosan és érthetően. Nagy meglepetéssel vették tudomásul, hogy valamennyiük táskájában ül egy Peti és Panni. Csodálkozva és érdeklődve nyúltak először a táskába az első könyvért. Az első nap valóban maradandó élményt nyújtott számukra.

A 2. nap munkájában a gyermekek a *számadás örömét* ismerték meg. Önállóan kellett kiválasztani az asztalon elhelyezett applikációs képek közül a mese szereplőit. Közben egy másik gyermek az előző napi mesét (A kismalac és a farkas) adta számon a bábfigurával. Az egyik tanuló a mese felében az évnnyitói báb jelenet mesélésével folytatta. Nem zavartam meg, a gyermekek sem szóltak, de csodálkozó tekintettel figyelték. A mese befejeztével az osztály 75 %-a azonnal jelentkezésre nyújtotta a kezét. Felismerték a helytelen feleletet. Megindokolták, miért az. Ezt a felelőt is észrevette, és utána helyesbítette feleletét. Azért nem állítottam le közben, hogy *ők vegyék észre*, mi a helytelen a feleletben. Másnap — a tiszta hangoztatás érdekében — külön feladatként figyeltük egymás *hangos és értelmes* beszédét.

Ahogy múltak a napok, úgy igyekeztem a fokozatosság elvét figyelembe véve a feladatokat növelni.

A 3. napon filmet vetítettem. (Hófehérke és a 7 törpe címűt.) Az óra feladatmegjelölése távolabbi célt is tartalmazott: „Azért vetítem ezt a mesét, mert később a könyvekben megtaláljátok, de akkor már Ti is el tudjátok olvasni. Most én olvasom.” Egyben *felkeltettem a vágyat*, hogy minél hamarabb megtanuljunk olvasni.

A *konkrét anyag* megfigyelését segítette a cselekmény képeinek szemlélése közben hallott szöveg.

Az *ellenőrzés* a *rögzítést* szolgálta. A mese egy-egy jelenetének — a képnymoda segítségével történő *rögzítése* — *alkotó aktivitásra* készítette a gyermekeket. Megemlítettem, hogy — ha majd megismerjük a betűket — betűnyomdánkkal mi is nyomtatunk szöveget. (Szülői értekezleten ajánlottam, hogy a legközelebbi játékvásárláskor a betűnyomdát vegyék meg gyermeküknek.) A másnapi számonkéréskor már a gyengébbek is kiérdemelték a mesenyomda használatát. Közben a gyermekek számfogalmait illetően is tájékozódhattam. Sok gyermek a mesében megjelölt 7 törpét nyomtatta a lapra. Ez jó megfigyelőkészséget és bizonyosfokú számtani tájékozódást árult el. Egy gyermek a mesékép térbeli elhelyezéséről is meglepő biztonságot árult el. *Feladatul* a tv-mese, illetőleg a rádió esti meséjének megfigyelését kapták. Így szoktatom őket a házi feladathoz.

Ugyanaznap a színek és formák érzékelése közben nyílt lehetőség az *általánosításhoz* vezető út érzékeltetésére. Szemléltetésre felhasználtam az osztály felszerelését, a tanulók eszközeit, valamint — visszaemlékezés alapján — a látott színes film szereplőit. Az említett filmkocka újravetítésével ellenőriztünk. A kerek és szögletes forma megállapítása után kerestünk olyan tárgyakat, melyeknek alakja minden esetben ezt a formát viseli. A *gyakorlati alkalmazást* szolgálta a két forma felismerése és lerajzolása szabadon választott tárgy esetében. Csukott szemmel, tapintás útján is ismertek fel és különböztettek meg tárgy-formákat. Lépéssel alakítottak ki ilyen formákat az osztályban. Kapott zsinéből formálták meg a rajzolni kívánt alakot. Ilyen módon megfigyelő képességüket is fejlesztettem.

A 4. nap munkája már komolyan igénybe vette a gyermekek megfigyelő képességét, és *aktívizálásra* készítette őket. Beszámoláskor egynéhány gyerek a meseképet — az applikációs képek segítségével — a mágneses táblán alakította ki, miközben egy kis csoport a mesenyomdával dolgozott, ugyanakkor pedig egy másik csoport lejátszotta a cselekményt. A mesélő csoportot valamennyiüknek figyelniük kellett, hiszen az egész osztály különböző formában történő beszámolását ez a csoport írá-

nyította. (Az ilyen kiscsoportos foglalkoztatást szükségesnek és alkalmazandónak tartom. A nevelőnek természetesen sokoldalúan meg kell osztania a figyelmét. Ennek az eljárásnak az a célja, hogy a gyengébbeket felzárkóztassa. Ügyelnünk kell tehát arra, nehogy az ellenkezőjét érjük el. A gyermeknek éppen ezért nem szabad észrevennie, hogy a más-más foglalkoztatási formába történő csoportosítás a képességbeli megkülönböztetésből adódik. Az önbizalom fokozása a célunk, s nem annak csökkentése.)

A „*Piroska és a farkas*” c. mesefilm közben a gyermekek nagyfokú figyelmére volt szükség, mivel — (ismert mese az óvodából:) — a látott filmkockák alapján ők meséltek. (Minden filmkockáról más gyermek számolt be.) Vetítés után különböző csoportosításokban applikációs képeket helyeztem a táblára. A gyermekeknek pillanynyi szemlélés után kellett a látottakról és a megfelelő csoportosításról beszámolniuk. Majd egy-egy filmkocka pillanynyi vetítése alapján számoltak be a szemlélt tárgyakról. Ugyanezen a napon a megfigyelés alapján történő felismerést szolgálta a természetben előforduló és ugyanannak a hangnak beszédünkben való felismerése. Pl. kinyitottuk az ablakot (:Szeles idő volt.:) Megfigyeltük a fák ágainak mozgása közben keletkezett hangot: fff (:Nem csak látjuk, de halljuk is; az érzékelés kölcsönhatásának észrevétele.) Ma erősebb a mozgás, erősebb a hang, (:az ok és okozat közötti kölcsönhatás meglátatása:) Hallottuk az elsuhanó autók motorjának berregését: rrr. Egy méhecske röpdősésének hangja: zzz (:üvegben:).

A bemutatott hangok felismerése a lassított beszédben (: — még nem emeljük ki:) — a szerzett ismeret alkalmazását jelentette.

Az 5. napon az „*Erdei iskola*” c. két festmény bemutatása azt tudatosította a gyermekekben, hogy az órákon feltétlen figyelem szükséges. Az egyik képen Mackó tanító bácsi magyaráz az erdei iskolában, Tapsi pedig hátat fordítva nem figyel. Ennek a figyelmetlenségnek a következményéről szól a másik kép: a betegen fekvő Tapsit Harkály doktor gyógyítja, az osztálytársak pedig az iskolai füzetből mutatják az ehető és a mérgecsombák képét. A mondanivalót saját iskolai magatartásukra vonatkoztattam. A festmények alapján (az erdei iskola tanulóit megneveztük) szógyűjtést végeztünk, majd rövid mondatokkal elmondták az eseményt.

Az „*Öreg néni őzikéje*” c. film vetítése közben megfigyelési gyakorlatokat végeztünk. „Most filmet vetíték egy erdei állatról, amelyet az erdei iskolából már ismertek. Majd nevezzétek meg! A továbbiakban mindig mondom, mi a feladatotok! A megfigyelési gyakorlat: Csak a látottak nevét kell elmondani, vagy azt, hogy mi történik, tehát a cselekményt, vagy egy-egy mozgás utánzását kell elvégezni, esetleges hangutánzást bemutatni. Más foglalkozások a *figyelem irányítását* célozták.

A 6. nap munkája szinte *összefoglalta* az egész hét foglalkozási anyagát, de ugyanakkor már egy vegyes típusú óra felépítését jelentette, ahol már komoly szerepet kapott a tényanyag elemzése. A Jancsi és Juliska c. film vetítése után nem következett megbeszélés, hanem azonnal feltettem a „Jancsi és Juliska és a mézeskalács-házikó” c. hanglemezt. A film ismert, a hanglemez ismeretlen. A gyerekeknek a lemezről hallott cselekményt és a betétdallamot kellett visszaadniuk. (A vizuális és az auditív hatást szét kellett választaniuk.) A bemutatott filmet az „*Erdei iskola*” c. festményhez kapcsoltam. Beszámoltam arról, hogy az erdei iskolában a tanulók farönkön ülnek. Meglevő ismereteik alapján elmondták, hogy a földön heverő rönk a favágók munkájának eredménye. Jancsi és Juliska édesapja is favágó volt. A lemez lejátszását követően kellett az eseményt visszaadni folyamatos sorrendben, a megfigyelés alapján. „Jutalmul” a visszaadott részt ismét lejátszottuk. Nem titkoltam, hogy ezzel egyben ellenőrizzük is feleleteik helyességét. Vigyáztam, hogy a lemez a gondolategység lezárása után azonnal leállítsam. A másodszori lejátszáskor a vé-

gén együtt énekelünk „a gyerekekkel”: „Nincsen többé boszorka, éljen Jancsi Juliska és a vidám gyerekek.”

Másnap reggel elmentünk az egyik második osztályba, és megnéztük, hogyan tanulnak az iskolások. Így végeztem első heti munkámat, hogy a továbbiakban legyen mire alapozni. A végzett munka ellenőrzését már most kiterjesztettem nemcsak a közös, de az egyéni feladatok teljesítésére is. Az új ismeret közlésére csak akkor térhetek át, ha az előző ismeretek szilárdságáról, a tiszta fogalmak kialakulásáról meggyőződtem. A szilárd fogalmak kialakításában nagyon jól felhasználhatók az audio-vizuális szemléltető eszközök. Egy hét munkájában főként ezt tartottam szem előtt.

A 6. nap munkáját a következő vázlat vetíti ki:

Anyag: A Jancsi és Juliska c. film vetítése; az esemény folytatása hanglemezről lejátssza.

Feladat: a) Mesélés zenei aláfestéssel. Az esemény és a betétdallam számonkérése.

A konkrét ismeret elemzése a gyermekek aktív bevonásával.

b) Felelősségvállalás a végzett munkáért. A megosztott figyelem fejlesztése.

Szemléltetés: Jancsi és Juliska c. diafilm

Jancsi és Juliska és a mézeskalácsházikó c. hanglemez.

Óratípus: vegyes

(A foglalkozást a figyelem biztosítása érdekében szerveztem.)

1. *Ellenőrzés:* Az előző napi anyag számonkérése: Erdei iskola c. mese (Képolvasással egybekötött mesélés.)

A következő időszak előkészítése, ahol már képolvasással kezdjük a munkát. A számonkérés módja: a) A mese elmondása emlékezetből. (A környezetismereti könyvben megtalálható. Otthon e képek alapján kellett elmesélni.)

(Az emlékezőképesség vizsgálata.)

b) Szógyűjtés: Képszemlélet alapján az állatok nevének felsorolása: nyúl, medve, róka, farkas stb.

c) Cselekvések megnevezése képszemlélet alapján: Mackó tanító bácsi magyaráz, Tapsi nem figyel stb.

d) A beszédkészség fejlettségének vizsgálata:

Az erdei iskolában ülő egyik állatról filmet is vetítettünk. (Óreg néne őzi-kéje”). Az esemény elmondása közben megfigyelem a beszédtechnikát.

2. *Célkitűzés, problémafelvetés:* Az erdei iskolában a tanulók kivágott fatörzsön ülnek. Ezeket favágók vágják ki. Új filmünk két szereplőjének apja is favágó volt. Ott laktak az erdő szélén. Az erdei állatoknak az erdő az otthonuk, nem tévednek el. De nem mindenki ismeri úgy az erdőt. Ma egy mesét vetíték. Figyeljétek meg a szereplőket és azt is, mi történik velük!

3. *Az új anyag feldolgozása.*

a) A „Jancsi és Juliska” c. diafilm levetítése. (A mesét ismerik az óvodából.)

b) „Jancsi, Juliska és a mézeskalácsházikó” c. hanglemez lejátssza. — (A gyermekek előtt ismeretlen.) Figyelemirányítás: Sok idő telt el, mióta Jancsiék eljöttek a mézeskalácsházból. Figyeljétek, mi történt utána. Közben a zenére is ügyeljétek! Aki jól figyel, az majd tudja velünk együtt dúdolni a dallamot.

Elemzés: az esemény visszakérdezése közben.

1. Újra tavasz lett.

2. A mézeskalácsházat keresték. Közben elvesztették az utat.

3. Az eső miatt Mackóéknál töltik az időt.

4. Felébredve meglátják a mézeskalácsházat.

5. Megszólal az erdei zenekar hangja.

6. A házban erdei büfét találnak.
7. NINCSEN TOBBÉ BOSZORKÁNY.
8. Kezdődik az erőpróba, jutalmak kiosztása.
9. A többi gyerekért is elmennek. (Jobb a közös játék.)
10. Játsszunk mi is együtt!
11. A jó munka jutalma sátortábor, nyári üdülés.

Általánosítás: Nincsen többé boszorkány. Ez csupán mese, nem valóság. Szívesen hallgatjuk, mert gyönyörködünk benne, és tanulunk belőle. Jancsi és Juliska nem figyelte meg jól az utat. Aki jól figyel, az nem tévedhet el.

4. *Az új ismeret elsődleges rögzítése:*

- a) A szöveg és dallam megtanítása.
- b) Az esemény elmondatása, *ellenőrzés* visszajátszással. (Az elemző munka figyelembevételével minden egységet más gyermek mesél el. Ezt követően azonnal lejátsszuk azt a részt, ellenőrizve a felelet helyességét, s igazolva a felelő figyelmének értékét.)

5. *Az új anyag gyakorlati alkalmazása:*

- a) A dallam gyakorlása szöveggel együtt.
 - b) Eljátsszuk az eseményt.
6. Hf. Otthoni gyakorlás. Meséljék el szüleiknek, testvéreiknek! Tanítsák meg, és játsszák együtt!

ifj. BUVÁRY IMRE

Tanító, Budapest—Csepel. Rákóczi Általános iskola

Tudatformálás és fogalmazás a 3. osztályban

Amikor új osztállyal elkezdjük ezt az évet, megkezdjük egy új tantárgy tanulását is, a fogalmazását. A 2. osztályban még nem szerepelt ez a tantárgy. Szerencsére az a kartaársnő, akitől átvettem osztályomat, nem feledkezett meg arról, hogy a fogalmazás eredményes tanításához alapos előkészítő munkára van szükség. Erre a célra rengeteg alkalmat nyújtott a nyelvtan és helyesírás órája, ahol a gyermekeknek meg kell tanulniuk a helyes mondatalkotást, és ez már lényegében fogalmazás. Az olvasás-órák tartalmi összefoglalásai a gyermek lényeglátását fejlesztették, ami a fogalmazás tanításának ugyancsak lényeges feladata.

Minél jobban megismertem tanítványaimat, (napközis osztályról van szó!) és minél alaposabban tanulmányoztam azt a környezetet, amelyben élnek, annál problematikusabbá vált a tantervi feladatok megoldása. Nem a szóbeli és írásbeli kifejezőképesség vagy az alkotó képzelet fejlesztése okozott gondot, nem is a szerkesztési és stílusbeli ismeretek gyarapítása, hanem tudatuk formálása. Alapkövetelmény ugyanis, hogy a gyermek úgy mondja el és úgy írja le az eseményeket (a közvetlen környezet, az otthon eseményeit), ahogyan azok a valóságban történtek.

Gyermekeim kellő előkészítést kaptak ugyan az előző nevelőtől, azonban a másik fontos nevelési tényező, a család sok esetben visszahúzó erőként jelentkezett. Eddigi életükben, fejlődésükben zavarva őket ahelyett, hogy boldog gyermekkorról gondoskodott volna.